

Збігнєв Єжи Пшерембські

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОМУЗИКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ

У Польщі етномузикологічна освіта (ліценціатського, магістерського та докторського рівнів) здобувається головню під час навчання на музикології, яке здійснюють деякі університети і вищі музичні навчальні заклади. Заняття з етномузикології охоплюють польський, європейський і позаєвропейський музичні фольклори, і певною мірою також класичну та популярну (естрадну, фолькову) музики, інспіровані народними традиціями. Навчання включає методологію, методику, термінологію, джерелознавство, класифікацію і типологію. Предметами вивчення є як відмінності, так і стилістичні, формальні, жанрові, репертуарні, виконавські зв'язки у музичному фольклорі й інструменталізмі різних країн та регіонів. При цьому показується значення народної традиційної музики для людини в біологічному та культурологічному аспектах.

У Польщі етномузикологічну освіту студенти здобувають головню під час навчання в музикологічних закладах кількох університетів. Це – Варшавський університет (Інститут музикології), Ягелонський університет у Кракові (Інститут музикології), Університет імені Адама Міцкевича в Познані (кафедра музикології), Вроцлавський університет (кафедра музикології), а також Люблінський католицький університет імені Яна Павла II (Інститут музикології). Крім того, в Інституті історичних наук варшавського Університету імені кардинала Стефана Вишинського музикологічне (в тому числі й етномузикологічне) студіювання має характер спеціальності.

У більшості цих університетів діють спеціалізовані науково-навчальні установи, які займаються (виключно або значною мірою) дослідженням та викладанням традиційної народної музики. У Варшавському університеті – це заклад¹ етномузикології та заклад си-

¹ Так у польських вищих школах і наукових інституціях називається організаційна одиниця, що відповідає поняттю кафедри чи відділу (сектору) на пострадянському просторі. Кафедра ж у польському розумінні є самостійним підрозділом факультету (свого роду малим інститутом) і здебільшого складається власне з кількох закладів (аналогічного проміжного підрозділу в наших вишах немає, він звичайно ототожнюється вже з факультетом). – *Ред.*

стематичної музикології, у Вроцлавському – заклад антропології музики та заклад систематичної музикології, в Ягелонському – заклад теорії та антропології музики, у Люблінському католицькому університеті – кафедра етномузикології та гимнології.

У певному обсязі заняття з фольклору проводять також музичні вищі навчальні заклади, зокрема Музичний університет імені Фридерика Шопена в Варшаві, Музична академія в Кракові, Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів у Лодзі, Музична академія імені Кароля Шимановського в Катовіцах і Музична академія в Гданську¹.

У Польщі прийнята система двоступеневого навчання, яке складається з трилітніх студій першого ступеню – *ліценціатських*², після яких можна продовжувати науку на дворічних студіях другого ступеня – *магістерських*. А втім у деяких навчальних закладах ще зберігся єдиний (неподільний) п'ятилітній магістерський курс.

У музикологічних закладах від абітурієнта не вимагається свідоцтво про закінчення середньої музичної школи. Останнім часом у більшості з них давніше обов'язкові вступні іспити на ліценціатські студії замінив конкурс атестатів зрілості (варшавська, краківська, познанська та люблінська музикології). При тому враховуються оцінки з польської мови, математики, загальної історії, історії музики, суспільствознавства. Не всюди беруться до уваги всі ці предмети, інколи абітурієнт має право їх вибирати. Лауреати та фіналісти секції музики Художньої олімпіади загальнодержавного рівня чи всепольського конкурсу знань про сучасну музику отримують максимальну кількість балів або звільняються від кваліфікаційних випробовувань.

¹ Елементарні відомості з народної музики включені також до навчальних програм деяких музичних шкіл початкового та середнього рівнів. У небагатьох з них існують (або існували) класи народних інструментів (у Збончиню, Яроціні, Живці, Пунську). Практичні навички народного співу, інструментальної гри чи танцю можна опанувати в аматорських музичних осередках, центрах культури різного типу й територіального охоплення (від гмінного через повітовий до воєводського), а також у рамках руху т. зв. „будинків танцю” (що функціонують під тими чи іншими назвами у Варшаві, Познані, Кракові, Вроцлаві, Ольштині, Любліні, Гданську, Торуню чи Сувалках).

² Польський офіційний термін: „*studia licencjackie*” (від *licencja*, ліценція, ліцензія – державний дозвіл на виконання певної кваліфікованої роботи). *Ліценціат* – перший учений ступінь у деяких західноєвропейських університетах, аналогічний бакалаврату в англосакських країнах (а віднедавна й у нас). – *Ред.*

На люблінській музикології при вступі на спеціалізацію літургійної музики конкурс атестатів зрілості доповнюється перевіркою знань з теорії музики, основ гармонії, вміння гри на фортепіано або органі, випробовується також музичний слух. Про зарахування на вроцлавську музикологію вирішує кваліфікаційна співбесіда, що має теоретичне та практичне спрямування: оцінюються гуманітарні зацікавлення та схильності абітурієнта, в тому числі музичні, літературні, театральні, кінематографічні, пластичні, філософські; перевіряється вміння читати музичне письмо, знання основ аналізу тональності, мелодики, метроритміки, гармонії, фактури, форми.

Умовою вступу до магістратури є закінчені ліценціатські студії з музикології, теорії музики чи художнього виховання в галузі музичного мистецтва. Критерієм кваліфікації виступає конкурс оцінок у ліценціатському дипломі. Додатково може бути обов'язковою ще кваліфікаційна співбесіда для виявлення схильності абітурієнтів до навчання саме такого роду, також загальних гуманітарних знань, зокрема музикологічних (в обсязі ліценціатської програми), а саме з історії музики (загальної та польської), народної музики, музичного життя Польщі тощо.

Навчальний рік у Польщі триває від жовтня до червня і складається з двох семестрів.

Етномузикологічна освіта у вищому шкільництві передбачена в навчальних планах ліценціатських студій, винятково теж магістерських студій, як на краківській музикології (частково факультативні лекції). Заняття з етномузикології займають тільки незначну частину всього навчального плану, в якому домінують інші галузі загальної музикології, головним чином історичні. Зазвичай години, відведені етномузикології, становлять кілька відсотків з усіх предметів, що викладаються, не лічачи семінарів та практикумів з фаху (наприклад, 9% на варшавській та вроцлавській музикологіях, дещо понад 6% на познанській, біля 4% на краківській). Мала і неоднакова частка етномузикологічних дисциплін певною мірою зумовлена невеликою та різною в окремих академічних установах кількістю працюючих спеціалістів-етномузикологів.

Ось як виглядає для прикладу цього річний навчальний план трілітніх ліценціатських студій в Інституті музикології столичного університету¹:

¹ Розклад навчального плану за роками та семестрами див. на долученому до цього

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН СТАЦІОНАРНОГО НАВЧАННЯ ІСТУПЕНЮ

№ з/п	Предмети	Години	ECTS	Семестр
Загальні				
1.	Історія філософії, лекції	60	6	II, III E*
2.	Логіка, лекції	30	4	I E
3.	Факультативні предмети (позамузичні) ¹	90	7	I-VI
4.	Іноземна мова ²	240	10	I-IV E
5.	Латинська мова ³	120	0	I-IV E
6.	Фізкультура ⁴	120	0	I-V
7.	Інформатика, практичні	30	2	III
Фундаментальні				
8.	Вступ до музикології, лекції та практичні	45	6	I E
9.	Гармонія, практичні	60	6	I, II
10.	Контрапункт, практичні	60	6	II, III
11.	Основи музичного аналізу, практичні	60	5	II, III
12.	Загальна історія музики, лекції і практичні	375	38 (2+6x 6)	I E, II E, III E, IV E, V E, VI E
13.	Історія польської музики, лекції і практичні	120	16	III, IV E, V E, VI E
14.	Музична естетика, лекції та практичні	30	4	V E
15.	Введення до музичних культур світу, лекції та практичні	30	3	I

числа „Етномузики” компакт-дису (DVD) в електронному додатку до даної статті або безпосередньо на інтернет-сторінці Інституту музикології Варшавського університету: www.imuz.uw.edu.pl/ (дата доступу 25.12.2010). На тому ж компакт-дису викладено для порівняння навчальний план бакалаврату з музикознавства у Львівській національній музичній академії імені Миколи Лисенка та на кафедрі української фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка: www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/bakalavrat.php (дата доступу 25.12.2010). – Ред.

* E – іспит.

¹ Предмети, що вибираються з числа, запропонованих загальноуніверситетських занять (немуюзикологічних).

² Рівень заключного іспиту, не нижчий за B2.

³ Не стосується студентів, які мають оцінку з латини в атестаті зрілості (матуральному свідоцтві).

⁴ Будь-які чотири семестри з-посеред I-V.

16.	Етномузикологія, лекції та практичні	90	10	II, III E
17.	Музична антропологія, лекції та практичні	30	5	IVE
18.	Музична акустика, лекції	30	3	II
19.	Історія музичної нотації, практичні	30	3	V
Напрямові (професійно-орієнтовані)				
20.	Просемінар	30	3	IV
21.	Семінар (ліценціатський)	60	9	V, VI
22.	Факультативні заняття ¹	255	20	I-VI
Інші				
23.	Дипломний іспит і дипломна робота	–	10	VI
24.	Охорона праці	4	0,5	I
25.	Охорона інтелектуальної власності	4	0,5	I
26.	Виробничі практики ²	90 (3 тиж.)	3	I-VI
	Усього	2093	180³	17 ісп + ісп. ліценціатський

Здебільшого ж заняття з етномузикології відбуваються протягом двох семестрів першого року навчання (краківська музикологія) або другого (познанська музикологія), протягом трьох семестрів на першому та другому курсах (вродлавська музикологія) або чотирьох семестрів на першому і другому курсах (варшавська музикологія). Подекуди студенти можуть вибирати, чи хочуть вони займатися етномузикологією на першому чи другому році навчання (краківська музикологія). Порівняно найбільшу частку займають етномузикологічні предмети в Інституті музикології Люблінського католицького університету, де вони починаються на другому курсі і тривають до кінця ліценціатського навчання, охоплюючи загалом – протягом чотирьох семестрів – 195 годин, в тому числі 165 годин обов'язкових і 30 факультативних.

¹ Серед вибраних занять мусить знайтися монографічний цикл лекцій (30 год.), запропонований Інститутом музикології на цілий рік або інший вибраний студентом. Решта факультативних занять студент вільно обирає із числа запропонованих Інститутом музикології.

² Можуть зараховуватися в будь-якому семестрі перед закінченням навчання (бали ECTS виставляються в VI семестрі).

³ 60 балів ECTS це мінімальна кількість, яку потрібно набрати протягом одного навчального року.

У польських навчальних закладах етномузикологію можна також поглиблювати на курсах післядипломної освіти і в аспірантурі¹. Так, Інститут музикології Варшавського університету проводить річні післядипломні етномузикологічні студії із заочною формою навчання (10 суботньо-недільних лекційних блоків). На ці студії приймаються випускники першого (ліценціатського) і другого (магістерського) ступенів вищої освіти, причому не тільки музикологічних, але й музично-виконавських відділів. Слухачами є також охочі до народної музики, значною мірою професійально пов'язані з фольклором (інструктори фольклорних колективів, регіоналісти, творці й аніматори культури, кореспонденти). Тут теоретичні заняття збагачуються народновиконавською практикою в формі вокальних та інструментальних майстер-класів. Лекції з етномузикології (в числі інших) читаються під час чотирирічної докторантури в Інституті мистецтва Польської академії наук у Варшаві. Слухачі як цієї докторантури, так і докторантур інших вищих навчальних закладів можуть обирати етномузикологічну тематику предметом своїх дисертацій.

Етномузикологічні заняття за своїм тематичним і методологічним обсягом бувають різними і називаються теж по-різному. Їхній профіль залежить від конкретної спеціалізації викладача, який проводить лекції та практикуми, утілюючи тією чи іншою мірою своє власне, індивідуальне, авторське бачення предмету. Найчастіше це є: „Етномузикологія”, інколи додатково визначена як „Етномузикологія Польщі” чи „Музичний фольклор Польщі”, „Музичні культури світу”, „Антропологія музики” чи „Культурна антропологія”, „Музика в релігіях та обрядах” (краківська етномузикологія), „Інструментальна музика в народній культурі європейських країн” (познанська музикологія), „Народні музичні традиції в аспекті міждисциплінарних досліджень” (люблінська музикологія).

Заняття з етномузикології охоплюють зазвичай музичний фольклор Польщі та Європи XIX, XX і XXI віків. Порушуються також питання народної музики релігійних, етнічних і національних меншостей у Польщі (наприклад, протестантів, євреїв, циган, литовців й ін.). Феномен польської народної музики розглядається в європейському контексті, передовсім у співвідношенні з сусідніми

¹ У Польщі вони звуться „докторськими студіями”, оскільки там нема „кандидатів наук”, а є доктори двох ступенів – власне доктор і габілітований доктор (останній відповідає нашому докторові наук). – *Ред.*

країнами: Німеччиною, Чехією, Словаччиною, Україною, Білоруссю, Литвою та Росією. Проводяться заняття з історії польської музичної традиції, які зосереджуються на безписемній течії музичної культури від середньовіччя до кінця XVIII століття (вродлавська музикологія). Представляються проблеми методології та методики, термінології, джерелознавства, класифікації, типології; вказується як відмінне, так і спільне в стилістиці, формі, репертуарі, виконавстві народної пісні, інструментальної музики та в інструментах окремих країн і регіонів.

Предмет „Музичні культури світу” відноситься загалом до традиційної етномузики в позаєвропейських суспільствах, що повстала в інших культурних сферах. Важливе місце займають міждисциплінарні дослідження, що органічно поєднують різні пізнавальні та методологічні тенденції в поглядах на значення музики для людини в біологічному та культурологічному аспектах.

Поступово щораз більша частка в навчальних програмах відводиться сучасним явищам зі світу музики, інспірованої народною традицією. Відноситься це так само як до класичної музики, т. зв. „серйозної”, створюваної композиторами, так і до популярної, розважальної (естрадної) музики, виконуваної різноманітними фольковими ансамблями. Цим галузям присвячуються лекції, конфераторії¹ та практичні заняття (практикуми). Двом першим формам відводиться всього в семестрі 15, рідше 30 годин, практичним заняттям – 30 годин. Етномузикологічні теми порушуються на просемінарах² (30 годин) та семінарах – як ліценціатських (третій рік навчання першого ступеню – 60 годин), так і магістерських (четвертий і п’ятий рік навчання, разом 120 годин).

Кожний із навчальних предметів вкінці треба здати в усній або письмовій формі, часто з диференційованою оцінкою. Більшість із них завершується іспитом. Просемінари підсумовує усний або письмовий залік, ліценціатські та магістерські семінари – залік, написання праці (ліценціатської чи магістерської), а також підсумковий ліценціатський чи магістерський іспит.

Просемінари, обов’язкові на другому році навчання (як наприклад, на вродлавській музикології), мають за завдання ближче ознайомити студентів з основами методології та методики

¹ Семінарські заняття у вищій школі, що полягають на проведенні співбесід викладача зі слухачами на теми предмету, що вивчається. – *Ред.*

² Практичні заняття для студентів молодших курсів з метою підготувати їх до самостійної семінарської праці. – *Ред.*

здійснення досліджень у систематичній та історичній музикології. Окремий напрям просемінару складає обговорення процесу творення наукового тексту – від вибору теми, планування наступних етапів розвідок аж до їх реалізації, опису й інтерпретації. Також викладаються основи редагування наукових робіт, включно з їх технічним опрацюванням, зокрема за допомогою комп’ютерних програм для видання словесних і нотних текстів. Заняття ведуть спеціалісти з різних ділянок музикології, щоби ознайомити слухачів зі специфікою своєї спеціальності та полегшити їм вибір певного ліценціатського семінару з числа пропонованих навчальним закладом.

Студент може вільно записуватися на бажаний для себе семінар (звичайно один, рідше відразу на два), яким керує провідний викладач (як правило, дипломований професор) відповідної спеціалізованої кафедри. Здебільшого це означає для молодшої людини вибір певного, достатньо вузького музикологічного фаху (хоча не обов’язково, оскільки в подальшому студент має право змінювати своє рішення або з двох відвідуваних семінарів вибрати згодом один, на якому виконуватиме свою випускню дипломну роботу).

На ліценціатському семінарі (третій рік навчання), окрім дальшого поглиблення проблематики, обговорюваної на просемінарах, тепер уже в межах даної спеціальності (наприклад, етномузикології), студенти головню працюють над обраною темою своєї випускної праці, яка (поряд з позитивним завершенням трілітніх студій і складанням заключного ліценціатського іспиту) служить підставою для здобуття кваліфікаційного ступеню ліценціата. Тематами етномузикологічних ліценціатських робіт здебільшого є результати експедиційно-польових досліджень, архівних та бібліотечних кверенд¹ тощо.

Те ж саме відбувається, хоч уже на вищому науковому рівні, під час магістерського семінару (четвертий і п’ятий роки навчання), який увінчується присвоєнням ступеню магістра. Часом такий семінар перетворюється в справжню мініконференцію, коли на ньому виголошується наукова доповідь (підготована студентом, керівником семінару, працівником цієї ж чи іншої кафедри, чи зі сторони запрошеним фахівцем) із подальшим диспутом над її положеннями, в якому беруть участь всі присутні, в тому числі члени спеціалізованої кафедри, гості. Тоді початкуючий науковець має нагоду „позмагати-

¹ Кверенда (лат. *quaerenda* – те, що потрібно шукати, шукана річ), пошук у документах, архівах і бібліотеках і т. п. даних, потрібних для вияснення певного питання. – *Ред.*

ся” зі своїми досвідченішими старшими колегами й упевнитися у власних силах.

Звісно, керівник семінару є водночас промотором¹ відповідно як поточних, так і випускних ліценціатських чи магістерських робіт своїх студентів.

Етномузикологічні семінари – факультативні. Записується на них порівняно небагато студентів, їх кількість в окремих університетських осередках загалом не перевищує 10-12 осіб у навчальному році². Та щонайбільше половина з них інтересується власне музичним фольклором і при тому їхні зацікавлення зосереджуються частіше на позаєвропейських культурах, на фольковому виконавському русі, рідше на європейській та ще рідше на рідній польській народній музиці.

Етномузикологічні студентські експедиційні практики в польських університетах є теж факультативними. Тож вибирають їх особи, які беруть участь в етномузикологічному семінарі, або студенти з-поза цього семінару, однак зацікавлені подібними дослідженнями чи їх тематикою. Тривалість практик залежить від виділених навчальним закладом фінансів, але загалом не перевищує десяти днів.

У невеликому обсязі етномузикологічне навчання проводять також вищі музичні навчальні заклади. Відносно найбільше місця йому надає Музична академія в Лодзі, де на ліценціатських і магістерських студіях кафедри теорії музики проводяться факультативні заняття з етномузикології, традиційної музики, її виконавських стилів і манер – всього 105 годин. В інших музичних вищах на етномузикологічні предмети призначаються загалом не більше, ніж 30 го-

¹ У Польщі промотором (фр. *promoteur* від лат. *promotio* – просування) називають наукового керівника кваліфікаційної праці на здобуття звання ліценціата, магістра, доктора.

² Для загальної орієнтації варто хіба додати, що кількість студентів на ліценціатських і магістерських студіях позаминулого 2008/2009 навчального року в музикологічних закладах із викладанням етномузикології була наступною: у Варшавському університеті – 130 осіб, краківському Ягелонському – 116, познанському Університеті імені Адама Міцкевича – 99, Люблінському католицькому університеті – 84, Вроцлавському університеті – 80, варшавському Університеті імені кардинала Стефана Вишинського – 41. У минулому 2009/2010 навчальному році у Варшавському університеті музикологію вивчало 173 особи, Ягелонському – 117, познанському – 110, вроцлавському – 96, люблінському – 78, Університеті імені кардинала Стефана Вишинського – 42. Отже, стабільно всього понад півтисячі (550 – 616) осіб, з яких щорічно в середньому біля півсотні тією чи іншою мірою займається етномузикологією.

дин. Гданська музична академія пропонує заняття з етномузикології на відділі диригентури, композиції та теорії музики в рамках спеціалізації „теорія музики” на першому році навчання другого ступеня (магістратури); подібно справа стоїть в Музичній академії у Катовіцах (на кафедрі композиції, диригентури та теорії музики). Варшавський Музичний університет імені Фридерика Шопена на відділі композиції, диригентури та теорії музики має Інститут наук про музику, до складу якого входить кафедра теорії музики, і там у межах факультативних предметів, що доповнюють основний перебіг навчання, читаються лекції з музичної етнології.

Наука та вища школа в Польщі нині перебувають у стані реформи. Планується знесення програмних мінімумів, що визначаються Міністерством науки та вищої освіти, наслідком чого навчальні заклади здобудуть значну автономію щодо навчальних планів. На практиці це дозволить музикологічним осередкам створювати власні, різноманітні освітні профілі, що враховують регіональну специфіку.

Збигнев Ежи Пшерембски. Актуальные тенденции этномузыкального образования в Польше.

В Польше этномузыкальное образование (на лиценциатском, магистерском и докторском уровнях) получают главным образом во время обучения на музыковедении, которое осуществляют некоторые университеты и высшие музыкальные учебные заведения. Занятия с этномузыкальностью охватывают польский, европейский и внеевропейский музыкальный фольклор, и в известной степени также классическую и популярную (эстрадную, фольковую) музыку, инспирированные народными традициями. Учеба включает методологию, методику, терминологию, источниковедение, классификацию и типологию. Предметами изучения являются как отличия, так и стилистические, формальные, жанровые, репертуарные, исполнительские связи музыкального фольклора и инструментов разных регионов и стран. При этом указывается значение народной традиционной музыки для человека в биологическом и культурологическом аспектах.

Zbigniew Jerzy Przerembski. Current trends in ethnomusicological education in Poland.

Ethnomusicological education in Poland at the level of bachelor's, masters and PhD degrees takes place mainly in musicological studies. They are conducted at some universities and musical high schools. Classes in ethnomusicology include Polish, European and world folk music, but to a certain degree also include classical and popular music inspired by folk traditions. Studies include the methodology, methodics, terminology, knowledge of the sources, classifications and typologies. The subject of the lectures emphasize differences, but also the relationships between different styles, forms, genres, repertoire, performance of folk songs, music and instruments in various countries and regions. Moreover, it emphasizes the importance of music as a human enterprise in the biological and cultural aspects.